

*A rossz sors képletei**Ardamica Ferenc novelláinak világa*

„Éld e rossz világot / és mindig tudd, hogy mit kell tenned érte, / hogy más legyen”

Radnóti Miklós

Losoncon 1941-ben született, a mai napig a felvidéki kisvárosban élő Ardamica Ferenc írásművészetében és novellista munkásságában egymás mellett van jelen szabályosság és szabálytalanság, a folytonosság és a drámai megszakítottság, a magyar próza lélektani realista hagyományainak tudatos követése, valamint a saját sorsból adódó megtörés, cezúra, kihagyás. Írásai a korai Móriczéra emlékeztető alapélmények kosztolányis színezettségét mutatják – ennyiben föltétlenül a magyar realizmus folyamatosságát képviseli –, pályája viszont a némaság és a termékenység, a koncentrálttság és a „kiengedés”, az ellazulás változékonyságát mutatja.

Munkásságának kezdetét 1962-től számíthatjuk, ekkor jelent meg első elbeszélése a pozsonyi *Hét* című hetilapban. A '60-as években szülővárosából küldözgette írásait a szlovákiai magyar és a magyarországi folyóiratoknak, illetve a Csehszlovák Rádió magyar adásának. Első novellás kötetének, a *Rokon cselédnek* a megjelenése (Pozsony, 1970, Madách Kiadó) mégsem az ígéretes pályakezdés első, fontos állomása, hanem a pálya korai – éppen ezért különösen drámai – megszakítottságának fájdalmas mozzanata lett. Ugyanis Ardamica Ferenc az 1968-as eseményeket követő megtorlás, az úgynevezett „normalizáció” egyik legsúlyosabban büntetett áldozata lett, teljes publikálási tilalommal sújtották, állásból elbocsátották. 1990-ig egy rovar- és patkányirtó vállalatnál végzett munkájával tartotta fenn magát és családját. Alkotótereje, a benne fölgyűlt mondandó invenciója, belső inspirációja folytán az elnémítottság körülményei között is írt. Nem folyamatosan, nem rendíthetetlenül és az íróasztalfióknak írta novelláit, de ha föltolult lelkében egy „életes” novella tapasztalati anyaga, azt formába öntötte, papírra vetette. Elbeszélései, cikkei részint magyarországi lapokban (főleg a salgótarjáni *Palócföldben*) jelentek meg. Az évtized második felében műfordításokat már publikálhatott (Dušan Mitana, Olga Fel'deková, Peter Andruška prózáit ültette át magyarra). Kilencévi elhallgattatás után jelenhettek meg első írásai a szlovákiai magyar sajtóban – Rácz Olivér közbenjárására oldották föl a csaknem évtizedes szilenciumot. Mindenesetre a '80-as években, ha szórványosan is, már jelen volt a *Hét*, az *Irodalmi Szemle* lapjain. Második „pályakezdésének” első kötete csak a rendszerváltozást közvetlenül megelőző időben látott napvilágot.

I.

Az *Anyám udvarló*i (Pozsony, 1989, Madách Kiadó) kikristályosodott irányú, vérbeli novellistát mutat, mintegy bizonyosságául annak, hogy a szilencium éveiben is folyamatosan szerzett tapasztalataihoz, fölgyűlt élményanyagához, elmélyült életismeretéhez kiforrott írásmód társult, vagyis az elnémítottság ellenére íróilag továbbfejlődött és „megérett”. A kötet darabjait a lélektani realizmus korszerű képviselője alkotta meg, aki ugyan a műfaj klasszikus – Móricz és Kosztolányi nevével fémjelzett – szabályai szerint alkot, de mon-

dandója és beszédmódja nagyon is a XX. század végi ember gondolkodását, életérzését tükrözi. Ami a kötet kézbevételekor nyomban föltűnik, az az író sajátos szemlélete, úgy ír, mintha más nem is érdekelné, csak hőseinek alkata, jelleme, illetve ahogyan ez az alkat és jellem megszabja, determinálja a főhős rossz sorsát, vagy fordítva: ahogyan a végzet alakítja figurái jellemét. Fatalizmusról vagy melodrámáról persze szó sincsen, mert azon túl, hogy a novellák cselekményének alakulásában szerephez jut a véletlen, a szerző világossá teszi azt is, mindenki maga felel sorsának alakulásáért.

Ebben az első – valójában második – kötetében az életben elszenvedhető kudarcokat, csapásokat, a tragédiákkal terhelt életutakat négyféle írói közelítéssel jeleníti meg – ezért célszerű az *Anyám udvarlójának* darabjait e szempont szerint csoportosítva bemutatni.

Az első csoportba azokat a kisprózákat sorolhatjuk, ahol a maga vegytiszta mivoltában érvényesül a lélektani látásmód, ahol az alkat és a sors kapcsolata a cselekmény fókuszába helyezve kap éles megvilágítást, mégpedig egyetlen jelenetbe sűrítve a főhős addigi életét, környezetéhez való viszonyát, emberi kapcsolatait, világlátását, életérzését, magatartását és kivált belső küzdelmeit. Magyarán: a drámai pillanatokban ölt alakot, végleges formát a főszereplő sorsképlete. Így például a hervadó, a „kapuzárás” érzetével küszködő nő a brünni éjszakában találomra kiszemelt alkalmi partnerétől szenved el az amúgy is gyöngge önbizalmát végképp összeroppantó igazságot: nem vagy már fiatal (*Mári*). Kudarcokkal teli életútja meghökkentően groteszk végén a hősnőnek még megrendülni sem marad ideje (*Savanyúság bolgár módra*). Már most érdemes megjegyezni, hogy az írónak ez a vonása – hogy ti. egyetlen drámai pillanatba sűríti hőse sorsát – Ardamica Ferenc szemléletének, ábrázolásmódjának alapvonása.

Az írások második körében az író szikáran realista közelítésmódja kissé megbillen, és a szimbolizmus irányába mozdul el. Rendszerint egy tárgyba, emlékképbe égeti bele mint a bélyeget, a sors eredőit, az előtörténetnek a végkifejletre mutató erővonalait. Balladai tónusú elbeszélésében (*Az aranyóra*) a bűnbánatot megtagadó, de élete nagy vétkének súlyát mindennél nyomasztóbban érző asszony titkának jelképe a halála előtt eltulajdonított óra. Ardamica egy „nagyjelenetre” összpontosító dramaturgiája szintúgy megfigyelhető ebben az elbeszélésben. Az író szinte pattanásig feszíti a két idősíkból futó cselekmény szárait, és mindössze néhány alapotívumra épít, hogy az élet osztotta kínokat a halál pillanatában a végsőkéig élezze, megteremtve bánat és dac föloldhatatlan ambivalenciáját. Számos novellájában ott munkál a végzet és annak beteljesedése, a halál. Szereplőit olykor súlyos gyász nyomasztja, tönkreteszi életüket, elveszi életkedvüket, megfosztja őket a remény lehetőségétől is, és a halál rendszerint nem váratlan csapásként sújt le, nagyon is kiszámíthatóan érkezik. Olykor maga a halál lesz a nyitánya a túlélők sorsfordulatának. Így a *Gyertyákban* is a gyász kapcsol össze nagyon különböző életutakat, és a fájdalom közös élménye ad erőt a további megpróbáltatások elviseléséhez. A szimbolizmus csaknem közvetlen, „vegytiszta” formában jelenik meg a *Hamu* című novellában; itt a kandallóban elhamvadó tuskó jelképezi a szerelem házasságon belüli elmúltát, a bizalomvesztés kínját, az érzelmek szükségszerű kifakulását.

A harmadik típust képviselő kisprózákban a lélektani realizmus és a szociográfiai hitelű valóságsszemlélet optikáján át válik láthatóvá és még szembeütőbbé az írónak az a fölismerése, hogy az ember leginkább a hiányairól ismerszik meg. Az ember hiánylény, legfőképp a szeretet hiányától szenved, miként a tehetetlenül kallódó cigánylány (*Hedvig sír*) Egyébként ezt a témát Ardamica filmforgatókönyvben is földolgozta (*Hedvig sír*, Losonc, 2002, Plectrum Kiadó). Szintúgy a fikciós és a tényirodalom határmezsgyéjén mozognak a nyilvánvalóan önéletrajzi elemekből fölépült *Rovarirtók* szereplői. A kerettörténet afféle mélyfúró vizsgálat a vasúti restik éjszakai életében, amíg a közreadott lélektani dráma egy

viszolyogtató jelenés: a fiú az apja holtteste fölött alkuszik a gázoló főiskolai tanárral az unoka sikeres felvételijéről...

A rossz sors dermesztő tanulságai mellett, ha ritkábban is, de megcsillan a kínokat némiképp tompító, az elszenvedett fájdalomakat enyhítő kesernyés humor, ironia is. És talán ez az a novellatípus, az az a vonulat Ardamica Ferenc novellisztikájában, ami a móríczkosztolányis kispróza hagyomány folytonossága mellett az újdonság erejével hat. A felvidéki író iróniája, humora persze nem a gondokat semmibe vevő, könnyed, felelőtlen vidámság, hanem a túlélés taktikája. Ez a kicsit könnyes, fintoros humor a tehetetlenségből fakadó önironia megnyilvánulása. És az sem véletlen, hogy e látszatra sziporkázó humorú novellák (*Anyám udvarlói*; *R. Kata*) főszereplői többnyire gyerekek. Mintha a gyermekkor lenne az életút utolsó, még vidám élményeket nyújtó szakasza, amelybe azért már be-beszűrődnek bizonyos gyanúra okot adó, a további életrészek sötétségét, szomorúságát előrevevő rossz élmények. Egyelőre, ideig-óráig tart a vidámság, de már érezni, hogy a tapasztalatok szaporodtával mindinkább elmegy majd a kedvük a nevetéstől. Sőt még a gyermeki kacajt is valami sorskényszer fakasztja, ugyanúgy, ahogy majd az elkövetkező idők szorongását, szomorúságát, gyászát.

Ardamica Ferenc mind a négyféle látás- és ábrázolásmóddal sorsképleteket fogalmaz, az elkerülhetetlen balvégzet pontos egyenleteit. Ezek a szépirodalmi formájú „példák” annyiban sajátosak, hogy a vég előre tudható, csak a hozzá vezető út sokféle: annyi dráma formálódik, ahány emberi sors föltűnik a kötet lapjain.

A novellák ilyen-olyan csoportosításán túl főképp azt kell tudatosítani, hogy az 1970-es első és az 1989-es kiadású második kötet megjelenése közötti két, némaságra kárhuztatott évtizedben az író olyan szellemi nyomás alatt élt és alkotott, amelynek „eredményeként” egy hihetetlenül sűrített, komprimált, feszült atmoszférájú, drámai kifejtű, nyelvileg szikár novellatípus alakult ki – méltó folytatásaként a móríczkosztolányis hagyománynak, ugyanakkor nagyon sajátos, egyéni színekkel kiegészítve.

II.

A rendszerváltozás érezhetően fölfokozta Ardamica Ferenc alkotókedvét, fölszabadította energiáit. Föltűnést keltett erotikus novelláinak kötetével (*Tejszínbabos balál*, Dunaszerdahely, 1991, Nap Kiadó) és paródiáinak gyűjteményével (*Görbe tükör előtt*, Pozsony, 1994, Madách–Posonium Kiadó). E kissé tán meghökkentő kitérők után jelent meg elbeszéléseinek újabb kötete, a *Piszokul felbergelve* (Pozsony, 1994, Madách Kiadó), amely a kísérletező kedvű, az egyre „innovatívabbá” váló szerzőt mutatja – hogy Szeberényi Zoltán találó megállapítását idézzem.

Újabb novelláiban is a rossz sorsok ábrázolójának bizonyul, ami viszont új – de nem előzmény nélküli – jelenség, hogy rendre fölveti, fölrajzolja a rossz sors elviselésének módjait, túlélési technikáit. A '90-es évek elején született novellái a konokul következetes írói szemlélet és magatartás tanúságtevői. Ahogyan igazi kisprózái arról ismerzenek meg, hogy végtelenül célratörő szerkezetűek, találóan sűrítettek, frappáns nyelvezetűek, hangulatukban drámaian feszültek, akként az újabb darabokat is ez a komoly és kikezdetlen látásmód, ez a pontos kidolgozottság, stílári feszesség jellemzi. Ezúttal is a rossz sors ábrázolójának bizonyul, de mintha kissé elmozdulna a látószöge, immár arról is szól, ahogyan a rossz sors megjelenik elszenvedője „lelki képernyőjén”. Tehát nem csupán a végzetes helyzetekben jeleníti meg jobb sorsra érdemes hőseit, hanem megpróbáltatásait és tragikus életérzésüket személyiségük tükrében mutatja meg. Például úgy, hogy rádöbbenő nyo-

morult állapotába belefeledkező, már-már önsajnálata révületébe eső hősét, hogy még nála is vannak szerencsétlenebbek (*Pizokul felbergelve*). A más baján enyhületet nyerő alakok bemutatása mellett azt az elnyűhetetlen lelki képességet is fölillantja, amellyel a reménytelen helyzetek is elviselhetővé válnak. Nevezhetjük ezt eredendő derűnek, olyan velünk született tulajdonságnak, amely talán civilizációs örökség, talán génekből származó reflex, amely minden fátum, tragikus élettapasztalat ellenére a kritikus pillanatokban mutatkozik meg, és segít (*A házszám; Kézfogás*).

Ardamica lélektani realizmusa jól tűri és természetes módon interiorizálja a különböző irányú írói kísérleteket: az írónak van érzéke a groteszkhez (*Szalmacséplés*), a szürrealista látomáshoz, ahogyan a pontos valóságábrázolás síkjából kibillentett mikroképek segítségével távolodik el a realizmus klasszikus alakzataitól (*Elcserélt sapkák*). Mégis akkor van igazán elemében, ha a lélek alig érzékelhető rezdüléseiről vagy éppen fájdalmas vonaglásairól szólhat – sejtető képekbe, többértelmű helyzetekbe szorított beszédmóddal. Az emberek – tartja az író – igenis érzékelik egymás nyomorúságát, érzelmi kiszolgáltatottságát és ennek legfőbb okát, a magányosságot (vagyis a szeretet hiányát), de úgy tesznek, mintha minderről semmit sem tudnának. Kialakul közöttük egy sajátos, szolidaritáson alapuló metakommunikáció, ami – a látszat fönntartása végett – a külvilágnak szól, és megfelel a lélek szemérmességének is (*A megfelelő telefonszám*).

Persze a sors hatalma ezúttal is a maga teljében van. Hősei számára az élet folytonos küzdelem, és rendszerint hiábavaló harc. A kitűzött célok reménytelenül távoliak, a napi küszködés ellenben nagyon is jelenvaló, állandó és fölörülő (*Sikervárás*). A kötet legmegrendítőbb darabja a két szülő előreláthatóan kudarcra ítélt próbálkozását beszéli el, ahogyan halálosan beteg gyermekükért immár semmit nem tehetve, azon igyekeznek, hogy legalább holtában magukénak tudhassák (*Hazaboztuk Ferikét*).

Sokadszorra mondom: Ardamica szereplői valójában sorsutak megtestesítői; a sorsutak viszont drámák alapját képezik. Az író ebben a helyzetben „mindössze” annyit tesz, hogy a novellaírás klasszikus eszközeivel elkészíti darabjai dramaturgiáját. A vég úgyszólván végzetserű, kikérülhetetlen, csak az oda vezető út variálódik, meg a csattanó, a novellazárlat lehet meglepő. Az író azt mondja: íme az ember, aki – a látszatra azért ügyelve – lélekben görnyedten megy a maga útján, cipeli kínjait, mégsem roskad össze fájdalmai terhe alatt, mert vele van az eredendő derű, az öröklött ragaszkodás az élethez. Hősei valahogy segítenek magukon, de emberi kapcsolataikat ápolni, javítgatni már nem marad erejük. A szülők egymás közötti, a gyerekek és a szülők közötti, a kollégák, a rokonok, az ügyintézők és ügyfelek közötti kapcsolatokig már nem ér el a sokszor mesterségesen fölgerjesztett derű. Ezért az Ardamica-hősök emberi kapcsolataikban tapasztalják meg legkeservesebben sorsuk nyomorúságát. És mivel a viszonyok zavarosak, töredezettek, csonkák, az e viszonyok között élők helyzete sem lehet külön, miközben a nagy rendező – a sors – a legváratlanabban küld új csapásokat rájuk.

A *Pizokul felbergelve* darabjait is ugyanaz az anyagkezelés, ábrázolásmód és irány jellemzi, ami az *Anyám udvarlói*t. Itt is érzékeltetni azt a tudatos építkezést, ahogyan minden mondat, minden bekezdés, párbeszéd a végkifejlet felé viszi, sodorja, taszítja a cselekményt.

Ardamica már-már tüntetően egyszerű, stilizálatlan nyelven szól; nincs fölösleges kitérő, beiktatott epizód, sallang; ábrázolása célirányos és tömör. Ha van „eszköztelen” prózastílus, az övé az. Szikár és telibe találó mondatai alkatrészekként illeszkednek egymáshoz, egymást előrelendítve, hajtva haladnak a drámai kifejlet felé. A novella minden írói eszköze egyetlen fókuszpont felé mutat, megvalósítva azt a novellaeszményt, amelyről Fábry Zoltán beszélt, amikor a novellát egyetlen sűrű, nagyfajsúlyú pontnak nevezte. Ardamica

Ferenc számos novellája ilyen sűrű pont, amely ugyan csekély kiterjedésű, mégis magában hordja az élet megragadott teljességét: kevéske örömét és sok-sok, halmozódó és megszokhatatlan szenvedését. Ez az egyszerre redukált és koncentrált lélektani realizmus vállaltan az, ami: tovább már nem, de mindenképp újragondolható történet. Olyan történet, amelynek van eleje, közepe, vége, ha tetszik, előzménye, bonyodalma, csúcspontja és katartikus vége, és amely mindig az emberről, a hiányairól, a fájdalmairól, a jellemhibáival vagy magányával való küzdelméről szól. Sorsképletek ezek, de sosem sablonosak, hiszen a sors mindig új és új szenvedést zúdít áldozataira, akiknek mégis újra el kell viselniük a csapásokat. Az író jellegzetes figurái – bármennyire átokverte alakok – minden vereségük, öszes veszteségük ellenére megmaradnak, tovább mennek vagy vonszolódnak a reménytelenség kaptatóján – távoli vágyaik, reményeik felé.

III.

A rendszerváltozás után „megtáltosodó” író fontos novelláskötete a *Szerelem nélküli* (Pozsony, 1999, AB-ART Kiadó), annál is inkább, mert önmaga értékén túl az írói fejlődésváltozás útjára is utal. *Amíg az Anyám udvarlói* többnyire a klasszikus, az ún. pontszerű novellaépítés, a magyar elbeszélő hagyomány továbbéltetése volt, és amíg a *Piszokul felbergelve* az ironikus látás, az élet drámáinak abszurdba átcsapó vonásait villantotta föl, addig ez a szerző újabb oldalával ismertet meg: ezúttal a pillanat impresszionista ábrázolójával.

Érdekes ismét hangsúlyozni, hogy az író valóság szemlélete, ábrázolásmódja, egész alkotó habitusa lényegében változatlan maradt az 1989-es újrakezdés óta, azaz novellái ugyanolyan komor tónusú, félelmetes drámaiságot sugárzó művek, néha azonban a nyomasztó atmoszféra valamilyen sajátos fordulat, „csavar” vagy csattanó folytán abszurd-ironikus dimenzióba fordul. A *Szerelem nélkül* darabjaiban talán még karakteresebb lett a pontszerűség, a fókuszba sűrítetttség; csaknem minden novella egyetlen nap alatt, egyetlen helyszínen játszódik. Mintha a keserves életút összes gyötrelme egyetlen pillanatképpé merevedne ki, amely egyben a drámai tetőpont is. Ardamica valamilyen – többnyire lélektani – határhelyzetben, sorsfordulón ábrázolja hőseit, illetve a helyzet elszenvedőit. *Az anyám tegnapelőtt* egy komikus miniabszurd, amelynek életvágó hőse, az örömeiket bőkezűen osztogató és habzsoló asszony komikus nagyjelenete. Csak később derül ki, hogy ez a halálos beteg talán utolsó föllobbanása. *Az örökség* hőse két jelenetben tárulkozik föl, bemutatva, szörnyű gyermekkorára miképp nemesítette meg a lelkét, a cinikusnak látszó fiúról meg kiderül, hogy sorsának áldozatos lelkű elviselője. A *Csokoládészelet* bolti lopáson kapott időse asszonya egyetlen kínos helyzetben testesíti meg a visszafordíthatatlan öregedés, a testi és szellemi leromlás és a fölöslegessé válás tragédiáját. Ardamica gyermekhősei nemkülönben rossz sorsuknak odavetett áldozatok, a felnőtteknek kiszolgáltatott, semmiről sem tehető lelkek. „Könnybe borult világ” ez, szereplői megannyi bánatalom elszenvedői, csalódásnak kitett alakok. E kisprózák (*Zsákutca; Ecetfa; Sárvirágok*) a gyermeki illúziók összeroppanásának pillanatképvételei, annak az életmozzanatnak az éles fénybe állított megörökítései, amikor a lélek elszenved a első – de életre szóló – hatalmas ütést a felnőtt világtól, mintegy a végzet előlegeként.

A kötet darabjainak életanyaga, valóságképe alapvetően drámai karakterű. A klasszikus szabályok szerint, éles kontúrokkal rajzolnak képet a színpalak mögötti vagy korábbi történetekről, maga a kispróza textusa a következők bemutatására korlátozódik. Tipikus példája ennek *Az éles kanyar*, amely az időse házaspár egyetlen esti pillanatába sűríti egész életük minden fájdalmát és mulékony reményét. *A repülő karácsonyfa* ugyancsak egy élet-

dráma dióhéjban előadva. Ardamica e kötetében rendszerint egyetlen helyzetben mutatja be egyetlen hőstét vagy annak egyetlen jellemvonását. Erős fénybe állítja a pillanatot, a helyzet elszenvedőjét, aki persze nem valódi hős, csupán esendő ember, az élet fájdalmait hol hősieken, hol gyötrelmesen elszenvedő figura. Az író annyira koncentrálna mondandóját, annyira közletről mutatja be hőseit, hogy szinte csak egyetlen vonásukról szól, így az álszentekedéstről (*A Szent Asszony*), a zsugoriságról (*Fényképek*) vagy a talán utoljára föltámadó testi vágy mohóságáról (*Az albérlő*). Ugyancsak az erős koncentráció, a fókuszáló ábrázolás következménye, hogy a környezetrajz vázlatos, az előzmények és körülmények csupán utalásszerűen jelennek meg, a szereplők is valamiképp egydimenziójúak. És mégis: a helyzetet éles fénybe állító, a jellemvonást kinagyító írói eljárás teljes alak- és lélekrajzot ad, az „életkép” is kerekké válik. A látszólag odavetett, mindössze jelzett részletek evokatív erővel ábrázolják a lélek finom rezdüléseit és irtóztatós megrázkódtatásait. Gyerekes apróságok és szörnnyű traumák váltakoznak: az öregek otthonába dugott nagymama vágyakozása unokája után, a pusztá figyelmetlenséggel elkövetett bántás fájdalma, a hengegés és gyávaóság ellentmondása, a sorsát sokáig fatalistán elviselő asszony elsőpró erejű kitorése, sírógörcse.

Az író tipikus figurái az élet elsodortjai, többségük öreg, nő, gyerek, özvegy, magányos, megbántott és megalázott, életre szólóan csalódott ember. A sebezhető és megsebzett emberek „portréfestője” Ardamica Ferenc. Vagyis – summázhatjuk a mondottakat – a *Szerelmem nélkül* szintén új vonással gazdagította alkotói portréját: az egyetlen helyzetben, egy jelentben egész sorsutat és életdrámát fölmutatni képes írásművészt.

IV.

Különös fejleményt, visszapillantó „kitérőt” jelent Ardamica Ferenc novellista pályáján *A betedik*, Dunaszerdahely, 2000, Nap Kiadó). Amikor megjelent, arra lehetett gondolni, hogy ez a kötet valamiképp „kimaradt”, ennek már régen napvilágot kellett volna látnia, a kötet anyagát a szerző valami okból hosszú ideig visszatartotta. Talán csak most volt ereje elővenni a némaság korszakában, a '70-es években írt, többnyire önéletrajzi ihletésű elbeszéléseit? Mintha léleekben csak az ezredfordulóra szabadult volna föl annyira, hogy vallomásait közreadja.

Alapvetően – ismételtethetjük újra és újra – természetesen megőrizte, továbbítte novelisztikájának lényegi vonásait: a lét szűk terű és időkeretű ábrázolását, az apró életmozzanatokban jelenlevő sorsképlet fölmutatását, a lét nűanszokban is megmutatkozó egyetemes kínjait. Drámai helyzetekben bővelkedő, többnyire tragikus, ám olykor groteszk, abszurd, ironikus hangvételű kispóráiban az élet ezerféle bajai mutatkoznak meg, sűrűsödnek össze. Ezúttal is azokat a helyzeteket ragadja meg az író, amikor hősei fölött éppen összecsapnak a hullámok.

A keretes szerkezetű címadó novella egy házaspár groteszk tragédiájának pillanatfölvétele. Az író az önmagában is fölkavaró hatású történet elbeszélése után még egy csavarral él: az asszonyt a férje szeme láttára megerőszkoló szovjet katonák utolsója, a sorban a hetedik, olyan élvezetet nyújt áldozatának, amelyet férje karjai között sosem élt át... Ez az abszurdba átcsapó történet a maga időkeretével – az 1968. augusztusi szovjet megszállás bemutatásával – már utal azokra az önéletrajzi ihletésű darabokra, amelyek a csehszlovákiai „konszolidáció” sorsrontó, léleknymorító élményeiből fogantak. A négy novella (*Savat a vízbe!; Nem loptam én életemben; Idézés péntekre; Reggel – buli után*) és a kötetet záró kisregény (*Csillogó ajánlat*) a hirtelen számkivetetté vált, szilenciumra ítélt író élete ki-

siklásának epizódjait örökíti meg. Az alaphelyzet lényegileg mindegyikben azonos: a publikációs tilalom, a kényszerű némaság véget vet az értelmiségi életformának, a reménytelen alkotói karriernek, és megkezdődik a lét alatti élet, a leszorítottság, a korábban ismeretlen „mélyvilágban” elszenvedett kalandok sokasága. A társadalom peremén élők, a születésüktől fogva félrelököttek és félbe maradt egzisztenciák körében, a rácsálóiértők brigádjában kell hősünknek megtalálnia a maga helyét. Ennek az igénytelen, színvonalatlan emberi környezetnek – a kisstílű ügyeskedők, pitiáner kalandorok, a zűrösen élők és olcsó nőcskék panoptikumára – a megismerése azt a kérdést veti föl Ardamica olvasóiban, hogy miért merül el az ember szinte azonnal, ha ingoványba téved? Miért alkuszik meg az ember szinte azonnal rossz sorsával? Miért nem tesz valamilyen kísérletet, hogy legalább ne a legmélyebb bugyorba süllyedjen? Miért adja meg magát rossz sorsának? Azért-e, mert alkatától nem is olyan idegen a mélyvilág, vagy mert józan ésszel fölméri, azonnal belátja: úgyszólván kiút? Gyöngeség vagy bölcs előrelátás következménye a lesüllyedés, az önfeladás?

E novellák is mind-mind drámai pillanatokat örökítenek meg, de a jelen tragikumát a múlt abszurditása vezeti be, előzi meg. Vagyis a nemzedéki – ha tetszik, a kollektív – sors abszurditása, Gustav Husák Csehszlovákiájának megannyi paradox élethelyzete váltotta ki, idézte elő azokat az eseteket, amelyek során az ember „szükségszerűen” megvakul, a felesége merő szánalomból becsapja, amelyben az embert tolvajnak nézik, ahol a mámorba menekülés után jön a még kegyetlenebb valóságra ébredés stb. Ardamica Ferenc hősei látszólag sikeres alámerülők, sorsuk elől mégsem térhetnek ki, mert a vesztüket valahol, valakik eldöntötték. Maradnak hát a stiklik, a gyanús üzelmek, az olcsó trükkök, a súlyos részegségek és az olcsó nők. Azután következik a másnap reggeli ébredés, és minden kezdődik előlről...

A *Csillogó ajánlat* című kisregény szintézise, összefoglalása a kötet motívumainak, mondanójának, ugyanakkor mintha új fejezetet is nyitna Ardamica prózaírói pályáján. Hőse, a közléstől eltöltött író sorozatban fogalmazza álláskereső pályázatait. Megannyi kudarc után egyszer csak meglepően és váratlanul igenlő választ kap a fővárosból, ahol egy újonnan megnyíló szálloda alkalmazná. Nyomban Pozsonyba utazik, és ezzel kezdetét veszi a pikareszk kalandok sorozata, amely hamarosan pokoljárássá, eszelős haláltáncá válik. A percről percre rémesebb események, a különös halálesetek, az ájulatban végződő mámor után a főhős testileg-lelkileg kifosztva, emberileg összetörve, már-már pusztán életét mentve érkezik haza, a vidéki kisvárosba, hogy ismét elfoglalja helyét folyton affektáló, nyafogó, kényeskedő felesége mellett, akinek – végső soron – a kitartottja marad.

Ardamica e kötetének szereplői, mivel hiányzik az értelmes cselekvés tere, az alkotómunka lehetősége, pótcselekvésekbe menekülnek, a rét infernális rétegeibe szállnak alá: isznak, pénzt és nőt hajszolnak, majd rövid időre kijózanodva tovább vonszolják magukat. Egyszóval vegetálnak. És eközben – mit is tehetnének mást? – fölöltik magukra silány félviláguk stílusát. Önként hasonulnak méltatlan környezetükhöz, vagy azt mímelik, hogy ez a stílus, jelmez éppen az övéké. Alámerülésük tehát mimikri: így legalább nem lógnak ki a sorból, nem tűnnek ki az átlagból, a sűrű embertömegből. És pont ez a lényeg! Hiszen a stikliző félvilágba süllyedést jobban eltűri a hatalom, mint az egyénieskedést, az önmagát fölmutató eredeti gondolkodást, a sajátos véleményformálást. Ardamica Ferenc hősei tehát úgy akarják túlélni a '70-es éveket, hogy magukra öltik az évtized Csehszlovákiájának arculatát, a jellegtelenséget, a méltatlan színtelenséget, a massa-halmazállapotot.

E kötet prózai rendszerint kétrétegűek: az abszurd előzmények a tragikus jelenben jutnak csúcspontra. Az író többnyire ezt a jelen pillanatot metszi ki az időből, és ebbe sűríti – a már tőle ismert módon – meghurcolt, megalázott nemzedéke tapasztalatait, pokoli élményeit. De más tekintetben is érzékelhető némi elmozdulás az író korábbi írá-

lyához képest. Amíg a '90-es évek elején született kisprózákra a fókuszpontba sűrített-ség volt jellemző, olykor a móríci tömörítés és drámai hatás, addig a '90-es évek végén keletkezett darabokban több az esemény, némelyik szinte kalandsorozat, pikareszk epizódok egymásutánja. A cselekmény ilyen térnyerése, szerepének földűsulása, a ráérősebb történetmesélés, a részletezőbb környezetfestés – kitérő vagy új korszak Ardamica Ferenc munkásságában? Lehet, hogy az önéletrajzi tematika hangsúlyosabb jelenléte, a személyiség fölzsabadulása, a sajtó emlékek és keserves tapasztalatok formába öntése új elbeszélő modor nyitányát jelenti? Amíg a korábbi kötetek novelláiban a realista epizódok a lét abszurditását jelenítették meg, addig az ezredforduló írásai az abszurd előzményeket követő drámai eseményeket, a valóság életes epizódjait ábrázolják. Akár új kezdetről, akár önéletrajzi véteetésű „kitérésről” van szó – Ardamica ezúttal is figyelmet keltő és maradandó értékű kötetet alkotott.

V.

Ez a gazdagodás, tematikai és stiláris színesedés folytatódott az *Akasztott ember kötele* (Losonc, 2001, Plectrum Kiadó) novelláiban is. A címadó darab és néhány más, a kötetben szereplő kispróza a kudarcaikat újraélő, az elszenvedett sérelmeket földidőző „hősökről” szólnak, akik szorongatott helyzetükben, válságos pillanataikban visszapörgetik emlékeiket, földidőzik keserves múltjukat, amelyről aztán rendszerint kiderül, hogy valamivel elviselhetőbb volt, mint a jelen, és ami még vár rájuk...

A beszédes című *Záróra* negyvenes pincérnőjében talán még marad annyi erő, hogy fordítson sorsán, és otthagya a füstös kocsmát, egész addigi múltját, amelyet alapvetően az 1968-as események formáltak nyomasztóvá és tartottak kényszerpályán. Testileg sérült, fogyatékos szereplői vagy minden igyekezetükkel azon vannak, hogy leplezzék fogyatékoságukat (*Sarokban*), vagy minden áron véget akarnak vetni megalázott helyzetüknek, az életüknek (*Dodó és Dodóka*). A címadó novella – amelyben a betegesen féltékeny asszony öngyilkos lesz, amikor megtudja, hogy férje csakugyan megcsalta – átvezet az Ardamicától egyáltalán nem idegen satirikus, groteszk, kesernyés humorú történetek sorához. *A tizenharmadik oldal* ciklus öt kisprózája kacagtató, de grimaszos ábrázolata annak, milyen abszurd helyzetekbe sodorta az embereket a közép-európai szocializmus. A múlttól nevetve búcsúzás, az epizódok eleven humora, a tréfára való kihegyezettség sem feledtetni mindazt a sok megpróbáltatást, amit a jóhiszemű, jóakarató és törvénytisztelő állampolgárnak el kellett szenvednie az örökké gyanakvó és fenyegetőző hatalomtól. A túlzásig éber cenzorok, a szocializmus hiánygazdálkodása – mind-mind groteszk formájú visszaidézése a keserves '70-es, '80-as éveknek (*A tizenharmadik oldal; Kolbászok az átkosban*).

Az *Akasztott ember kötele* ismét némi újdonsággal szolgál Ardamica Ferenc hűséges olvasói számára: a borús múltat kissé „megszépíti”, groteszk humorba burkolja az eltelte idő. Mintha az író azt példázná: az idő csakugyan begyógyítja a lélek sebeit, vagy éppenséggel az új sebek fájdalma tompítja a régiekét. Az emlékezés tehát – sugallja az író – aligha lehet hiteles, mert megszépítő. De talán jobb is feledékenynek lenni, mint eleven sebekkel élni.

Ardamica Ferenc a rendszerváltozás után megjelent öt novelláskötetének bemutatásával egy belső írói működés, egy jellegzetes novellavilág változásaira, kisebb-nagyobb módosulásaira szerettem volna föl hívni a figyelmet. Arra, ahogyan a Mórícra emlékeztető létrá-

mák tanúságtevőjéből, a Kosztolányi lélekrajzát idéző íróból lassan, fokozatosan, kitérőkkel tarkítottnan az élet abszurditásait, groteszk vonásait fölfedeztető, könnyes humorú novellista látszik kibontakozni.

A Losoncon élő író elmúlt másfél évtizedes „aktív” pályaszakaszának földélézése, művészetének mérlegelése, novellavilága változásainak bemutatása számvetés; számvetés a 65. életévébe lépett író eddigi munkásságával. E mérleg megvonásához maga is hozzájárul, hiszen nemrégiben adta közre válogatott novelláinak gyűjteményét; a *Nem loptam én életemben* (Dunaszerdahely, 2005, Nap Kiadó) darabjai mintegy esszenciálisan hordozzák az elmúlt tizenöt év termésének főbb motívumait, írói megoldásait, a rossz sorsok képleteinek sokaságát. ☒

A Hítel decemberi számának szerzői

<i>Ablonczy László</i> (1945) Budapest	<i>Jubász György</i> Eszék	<i>N. Pál József</i> (1957) Budapest
<i>André András</i> (1955) Martonvásár	<i>Károly György</i> (1953) Vác	<i>Pelle János</i> (1950) Budapest
<i>Barna T. Attila</i> (1971) Budapest	<i>Kaubek Péter</i> (1942) Nagymaros	<i>Széles Klára</i> (1936) Budapest
<i>Bertha Zoltán</i> (1955) Debrecen	<i>Kiss Anna</i> (1961) Nagykovácsi	<i>Szénási Miklós</i> (1967) Debrecen
<i>Bogdán László</i> (1948) Sepsiszentgyörgy	<i>Kiss Benedek</i> (1943) Budapest	<i>Tornai József</i> (1927) Budapest
<i>Czakó Gábor</i> (1942) Budapest	<i>Márkus Béla</i> (1945) Debrecen	<i>Vasy Géza</i> (1942) Budapest
<i>Csoóri Sándor</i> (1930) Üröm	<i>Mezey László Miklós</i> (1953) Budapest	<i>Vizi E. Szilveszter</i> (1936) Budapest
<i>Gyurkovics Tibor</i> (1931) Budapest	<i>Nagy Károly</i> (1934) Piscataway (USA)	<i>Zsille Gábor</i> (1972) Budapest
<i>Imre László</i> (1944) Debrecen		